

Schultheisz Emil

AZ EURÓPAI ORVOSI OKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL

STÚDIUMOK A KÖZÉPKORBAN ÉS
KORAÚJKORBAN

MAGYAR TUDOMÁNYTÖRTÉNETI SZEMLE KÖNYVTÁRA 85.

Magyar Tudománytörténeti Intézet

SCHULTHEISZ EMIL

AZ EURÓPAI ORVOSI OKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL

STÚDIUMOK A KÖZÉPKORBAN ÉS KORAÚJKORBAN

2. BŐVÍTETT KIADÁS

A KÖTETET SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:

dr. Gazda István

igazgató

Magyar Tudománytörténeti Intézet

SZAKSZERKESZTŐ:

Bodorné Sipos Ágnes

Magyar Tudománytörténeti Intézet

Az e-könyv alapja a Schultheisz Emil: Az európai orvosi oktatás történetéből, 2010-es évben kiadott, második átdolgozott kiadás (ISBN 978-963-9879-76-8)

e-ISBN 978 963 331 129 5

ISSN 1416-5368

© Prof. Dr. Schultheisz Emil, 2010

A könyv első kiadása a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár közös kiadásában jelent meg 2003-ban

A könyv mint adathordozó (legyen az e-könyv, CD vagy egyéb digitális megjelenés) szerzői jogi oltalom és kizárólagos kiadói felhasználási jog alatt áll. Bármely részének vagy egészének mindennemű többszörözése kizárólag a szerkesztő, szerzők és a kiadó előzetes írásbeli engedélye alapján jogszerű.

Nyomdai előkészítés: Tordas és Társa Kft.

Borító: Táncos László

SKD 266

Nyomta és kötötte: Corbis Digital – digitális és ofszet nyomtatás

Felelős vezető: Rákóczi László

Piis manibus uxoris meae

TER
OX
ly

A Semmelweis Kiadó új szolgáltatásai:

- **könyveit, jegyzeteit kinyomtathatja digitális műhelyünkben!**

Rendelésfelvétel:

Budapest, Nagyvárad tér 4.
Semmelweis Egyetem, NET Aula
Tel., fax: 210-4408

Budapest IX., Tűzoltó utca 37-47.
Tel.: 459-1500/60000

- **nyomdai szolgáltatások!**

Tájékoztatjuk Tisztelt Olvasóinkat, hogy a Semmelweis Kiadó hivatalosan átvette a házi nyomda eddig végzett tevékenységeit. Ezeket a továbbiakban digitális műhelyünk szolgáltatja! A részletekről érdeklődjön az alábbi elérhetőségeken:

Konferencia-, művészeti, dekorációs posztterek nyomtatása, tervezése papírra, vászonra hozott téma alapján vagy a kínálatból
Prezentációkészítés
Fénymásolás
Digitális nyomtatás

A Semmelweis Egyetem központjában!
1089 Budapest, Nagyvárad tér 4.
Semmelweis Egyetem, NET, 1. emelet,
a büfével szemben
Tel.: 459-1500/56218, 06 20 374-0160
E-mail: bralaj@net.sote.hu

TARTALOM

Ajánlás (<i>Sótonyi Péter</i>)	9
Előszó (<i>Gazda István</i>)	11
A középkori orvosi fakultás curriculumuma és tankönyvei	13
Ravenna	18
Bizánc	18
Az orvostan oktatása a reneszánsz egyetemen	
De modo studendi	53
Medicina renata	53
A medicina philologica	55
Hagyomány és újjászületés	57
A reneszánsz medicina szellemi környezete	59
Imitatio és alkotás	61
Az új orvostudomány	62
A vérkeringés leírása	69
Szakítás a nedvkórtannal	71
A sebészet reneszánsza	73
Filozófia a reneszánsz orvosi stúdiumban	74
Studia humanitatis – studium medicinae	80
Libri formales – libri audiendi	88
A tankönyvi kommentár és a kézirat	94
A curriculum	102
A humanizmuskori orvosi oktatás filozófiastúdiuma	115
Galenos (Kr. u. 129–199) traktátusa (<i>Magyar László András</i>)	119
A traktátus elé	119
Galenos: A valóban jó orvos filozófus is egyben	123
Artes liberales – ars medicinae	128
Auctor logicae	139

Melanchthon az orvosok között	150
Qui bene distinguit, bene docet: Taurellus és Zabarella	161
Non liquet? – az „új” filozófia	169
Az ókori medicina hagyományozódása az egyházatyáknál	181
A tanköltemény az orvosi oktatásban	195
Ars memorativa	195
Poema didacticum	196
Poema medicum	198
A poema mint liber formalis	202
A diagnosztikus költemények – Carmina Aegidii	204
Járványok a tankölteményekben és a flebotomia	205
A synopsis	207
Liturgikus könyvek margináliái	211
Névmutató	215
A szerzőnek a kötet témakörében megjelent nagyobb idegen nyelvű publikációi	227

AJÁNLÁS

Az orvostörténelem az orvostudomány dinamikusan fejlődő ága. Az átfogó művelődéstörténet része. Művelése tudományos igényű alkotó folyamat. Az orvosi hivatás gyakorlásához szükséges tudás megalapozásának fontos építőköve. Ortega írja: „A medicina történetének ismerete az orvosi műveltség alapja; nélküle a gyógyító nem orvos, csak »szakbarbár«”.

Véleményével egyetértve azt is meg kell állapítanunk, hogy letűnőfélben vannak a polihisztorok, a sokoldalú, az egyetemes tudás összefüggéseit ismerő, kiemelkedő személyiségek. Schultheisz Emil professzort munkásságának összegzése alapján méltán sorolhatjuk közéjük. Könyvével egy orvostudós munkáját veheti kezébe az olvasó. Elemezhetjük annak orvostörténeti, mint filozófiai tartalmát. A szerző általános érvényű üzenetet közvetít. Azzal tünteti ki olvasóját, hogy megajándékozza a szellemi tudásgyarapodás érzésével. Az orvostörténeti kutatásainak vezérfonalát, az adja, hogy az oktatás történetét a történelem változásainak tükrében idézi elénk.

A fejezeteket történelmi-filozófiai módszerrel, kritikus oknyomozó szemlélettel kapcsolja össze. A középkori és a koraújkori európai civilizáció orvostörténetét, az ókori orvostörténet vívmányaival összefüggésében mutatja be. A szerkesztést illetően, öt egymásra épülő fejezetből áll, azok, a korok orvosképzésének egy-egy kiemelkedő korszakát ölelik fel, úgy mint: az oktatás a reneszánsz egyetemen, az ókori medicina, hagyományozás az egyház atyáknál, tanköltemény az orvosi oktatásban, a középkori orvosi fakultás curriculumai és tankönyvei, valamint a humanizmus kori orvosi oktatás filozófiai stúdiuma. A névmutató és a szerző a témakörben megjelent jelentősebb közleményeinek jegyzéke zárja a könyvet. Hangsúlyozni szeretném, hogy az egyes fejezetek akár önmagukban is egységes egészet képezve, önálló életet élhetnének. Az a benyomásunk ugyanakkor megmarad, hogy történeti folyamatában, mégis egymásra épülnek.

Schultheisz Emil valójában egy orvostörténeti sétára hívja meg az olvasót. Azt a már jól ismert kutatói gyakorlatát kitűnően alkalmazza, az orvostörténeti eseményeket szerves összefüggéseiben, de tárgyilagossággal külső szemlélőként végzi. Az elemzett orvostörténeti korszakok valódi eseménysorát és azok tartalmát megtörtént tények sorozatával ábrázolja. Az olvasó felismerheti, hogy

az orvostörténeti ismeretek gazdagodásával képes lehet egészséges arányérzékkel önmagát képezni. Az olvasó vállára úgy helyezi az egész életen át tartó képzésünk felelősségét, hogy egyidejűleg megmutatja annak módszerét, melynek lényege, hogy maradjunk egész életünkben, a szüntelen kíváncsiság állapotában. A sorok között a hatékony oktatás szinte valamennyi elemét a nyitottságot, a tárgyilagosságot, a tények és bizonyítékok maradéktalan tiszteletét, a konstruktív kételkedést egyaránt megtaláljuk.

A könyv elolvasásának végére érve bizonyosak lehetünk abban, hogy valóban egy tudományos igényű és kiváló arányérzékű, a középkortól a korai újkorig tartó tartalmas, történelmi időutazás részesei lettünk. Nem könnyű olvasmány, mert folyamatos és teljes körű odafigyelést igényel. Biztosított azonban, az önállóan megszerezhető orvostörténeti ismeretanyag gyarapodása.

Mindazoknak, akik igényt tartanak a szellemi örömforrás megszerzésére, az orvostörténeti tények mélyebb szintű megismerésére őszinte szívvel és jó lelkiismerettel ajánlom Schultheisz Emil professzor könyvét.

Prof. Dr. Sótonyi Péter

rector emeritus

az MTA rendes tagja

a Magyar Orvostörténelmi Társaság elnöke

ELŐSZÓ

Tudománytörténészek, orvostörténészek, oktatástörténészek szívesen foglalkoznak az orvosi oktatás történetének feldolgozásával, a régi egyetemek történetével, a nagynevű professzorok életműveinek bemutatásával, a peregrináció kérdéskörével, szóval sok-sok részterülettel, amelyet nem könnyű egységben látni. Ma már minden egyes szakterületnek van történeti specialistája, s többségüknek bizony nincs módjuk arra, hogy a társkutatások eredményeivel, adatsoraival egybeötvözzék a sajátjukat, nincs módjuk arra, hogy például az európai orvosi oktatás történetét valamilyen egységben tárják elénk.

Prof. Schultheisz Emil több évtizeden át tanulmányozta az auctorokat, s megvizsgálta a historikusok által róluk kialakított képet, igyekezett mindenütt visszajutni az egykorú forrásokhoz, a fennmaradt klasszikus leírásokhoz, hogy ezek segítségével végül is kialakítsa ezt a szintézist.

Kötete öt nagy egységből áll, amelyekhez jegyzetek százai kötődnek, s azokban elsősorban olyan összefüggésekre mutat rá, amelyek elkerülték az orvostörténészek figyelmét, vagy amelyekkel nem szívesen foglalkoztak. Sok fontos tényre hívja fel a témakörben eligazodni vágyók figyelmét, egyebek között arra, hogy a humanizmus időszaka nem csak a klasszikus auctorok egyre pontosabb szövegkiadásainak, szövegmásolatainak a kora, hanem hogy ez a korszak hozta magával a kritikai gondolkodás kialakulását, amely mind a reáliák, mind a medicina művelői számára fontos irányt jelentett.

A korábbi szerzők, a történeti művek többsége az egyházatyák korát a természettudományok és az orvoslás szempontjából terméketlen periódusnak tartották, de ha csak Origenes működésére gondolunk, aki a beteg mellett az orvos létének fontosságát is hangsúlyozza, akkor máris cáfolni látszik a korábbi hit, pontosabban tévhit, amit a jelen munka szerzője részleteiben is elemez.

Több tudománytörténész úgy vélte, hogy a reneszánsz vajmi keveset lendített a reáliák fejlődésén, a kötet szerzője azonban más véleményen van, úgy gondolja, hogy éppen a reneszánsz kommentátorok azok, akik nagyban gazdagították a tudományt és új kutatásokra serkentették azok művelőit. A középkorban a kommentár valóban csak egyszerű, statikus tudományos formának volt mondható, igazi irodalmi értékét, s a tudományt továbblendítő szándékát a reneszánszban érte el. A reneszánsznak köszönhető a klinikai oktatás bevezetése is, amellyel a középkorban még nem találkozhatunk.

A most megjelent kötet komoly értékét adja a tankönyveket bemutató fejezet, vagy ahogyan a szerző fogalmaz: a már didaktikusan írott egyetemi tankönyvek korszakát átfogó szellemi vándorlás. Az orvosi tankönyvirodalom fejlődésében Salerno főiskolája hozott egykoron jelentős fordulatot, amelyet később a nyugati egyetem prototípusaként tiszteltek, s fontos szerepe volt abban, hogy az iszlám medicina, illetve a szírre, arabra és perzsára lefordított ókori auctorok művei – nemritkán a fordítók kommentárjaival együtt – bekerültek az európai orvosi oktatásba. A 13–14. században Salerno mellett a fordítóiskolájáról is jelentős Toledo tűnik ki, a 14–15. században Bologna, Montpellier és Párizs egyeteme az, amely központi helyet foglal el az orvosi oktatásban. A szerző értékes adatokkal bizonyítja, hogy a humanizmus korának köszönhető az ókor, valamint az arab és a keresztény középkor szellemi hagyatékának fennmaradása, egyben e korszak tudósainak köszönhető az is, hogy nyomtatott könyvekké varázsolta a másolatokban terjedt műveket, kommentárokat.

Kevesen foglalkoztak azzal, hogy mi is volt a szerepe a régi európai orvosi oktatásban a tankölteménynek, azaz a poema medicumnak. A kötet szerzője az eddigi megállapításokkal szemben úgy véli, hogy a tankölteménynek fontos szerepe volt az oktatásban, s a „didaktikus költészet évszázadokon át segítette a medicina studiosusait, s nem ritkán a gyakorló orvosnak is segítségére volt”.

A reneszánsz egyetemek filozófia tananyagáról jónéhány tanulmány íródott, arról azonban kevesebbet szóltak, hogy az orvosok például messzemenően követték, s terjesztették Aristoteles tanait, sőt az orvosoknak komoly szerepük volt a Stagirita írásainak elterjesztésében. Az orvosi fakultások többségén így vált az aristotelesi életmű a kötelező tananyag részévé. A szerző úgy véli, hogy „1500 és 1650 között az Aristoteles-stúdiumok expanzióját az egyetemek valamennyi, de leginkább az ars és az orvosi fakultás curriculumában nyomon lehet követni. Jóllehet az orvosok szerepe a filozófia történetében a kezdetektől fogva igen figyelemreméltó, ebben a korszakban működésük az egyetemeken meghatározó.”

Prof. Schultheisz Emil szintetizáló munkája mindenképpen egyedülálló az e témakörben közreadott művek sorában, a középkori és koraujkori medicina stúdiumairól nem sokan írtak azok közül, akiknek módjuk volt arra, hogy a klasszikus szerzők alkotásait a legjobb szövegkiadásokban olvassák, s akiknek módjuk volt arra, hogy az orvosi gondolkodás elemeit beillessék a filozófia, a vallás, az oktatási előírások keretei közé, figyelvén az iszlám áramlatok jelentőségét, az egyházatyák működését, a tankölteményeknek a szerepét, koncentrálván a tankönyvek és a nagy professzorok kommentárjainak fontosságára. Egy sokoldalú, rendkívül tájékozott, s széles alapokon nyugvó műveltséggel rendelkező tudós művét tartja kezében az olvasó, s bízunk benne, hogy a kötet áttanulmányozása, e nem könnyű olvasmány sokak számára élményt nyújt.

Dr. Gazda István

a Magyar Orvostörténelmi Társaság alelnöke

NÉVMUTATÓ

A

- Abaelardus, Petrus (Pierre Abélard) 140
Abano, Pietro d' (Petrus Aponensis) 35, 75, 143
Ábel Jenő 13
Accitus Justus 25
Accolti, Benedetto 165
Achillini, Alessandro 180
Ackermann, Joannes Christianus 201
Adamik Tamás 122, 124
Adelard, bathi 29, 129
Aegidius, assisi 104
Aegineta, Paulus 45, 90
Aemilius Macer 198, 203–204
Aeneas Silvius, Piccolomini (II. Pius pápa) 103, 105, 164
Aesopus, (Aiszóposz, Ezópus) 105
Aetios, amidai (Aetios de Amida) 19
Afflacijs, Joannes 33
Agnellus, ravennai 17, 25
Agricola, Rudolf 137–138, 154
Agrippa, nettesheimi (Cornelius Agrippa de Nettesheim) 60, 68
Ahlvin 16, 31
Aktuarios, Joannes 205
Albertus Magnus (Nagy Szent Albert) 141–142, 147, 170, 186
Albicus, Sigismundus (Siegmond Albich) 206–207, 211
Albucasis (Abul-Kászim) 40, 45–47, 140
Alderotti, Taddeo 44, 110
Aldrovandi, Ulysses 76, 86
Alexander Aphrodisiensis 157
Alexander Magnus (Nagy Sándor) 125
Alexander, trallesi (Alexander de Tralles) 19
Alfarabius (al-Farábi, Abu Naszr Muhammad ibn Muhammad) 29, 36
Alfredus Anglicus 141
Algazel (al-Gazáli, Abu-Hámid Muhammad) 36
Almenar, Juan (Johannes Almenar) 104–105
Ambrosius (Szent Ambrus) 182, 185–186, 189, 191–193
Amerbach, Veit 132
Andernach, Winther van 87
Andromachos (Andromakhosz, krétai) 198
Anselm, Canterbury-i (Anselm de Canterbury) 194
Anthimus 16
Antiphanes (Antiphanész, déloszi) 185
Antyllos 19
Apáczai Csere János 138
Apelles (Apellész) 125
Apollinaris, Caius Sidonius 200–201
Apollon (Apolló) 121, 193, 199
Aquila, Giovanni d' 107
Aquinói Szt. Tamás 27, 109, 132, 141, 144–145, 170, 175, 189
Aratos (Aratosz, szoloi) 197–198
Archimedes (Arkhimédész) 86
Argiropulos 109
Aristoteles (Arisztotelész) 27, 39–43, 61–62, 74–75, 77–80, 87–88, 102, 108–109, 113, 115–116, 119–120, 131, 133, 135, 137–150, 154–157, 160–164, 166–170, 177–180, 189, 202, 209
Armand, Jean de St. 88
Artaxerxes (Artaxerxész) 125
Artorius (Lucius A. Castus) 185

- Asklepios (Aszklépiosz, Aesculapius) 156, 186, 193, 199
 Augustinus Aurelius (Szent Ágoston) 24–25, 185, 189, 192–193
 Aurelianus, Lucius Domitius 106
 Ausonius, Decimus Magnus 17
 Averroës (ibn Rusd) 15, 49, 142, 169, 186, 206
 Avicenna (ibn Szína) 29, 37–38, 40–42, 45–47, 49, 71, 74–75, 79, 87, 89–91, 98–99, 104–109, 130, 135–137, 140–141, 154, 180, 205–207
- B**
- Baader, Gerhard 16–18, 31, 37, 50, 87, 134, 211
 Baas, Karol 112
 Bacchini, Benedetto 165
 Bachem, Rolf 207
 Bachmann, Peter 121
 Bacon, Francis (verulami) 53, 58, 134
 Baeumker, Clemens 147
 Bährens, Ernst 203
 Balbus, Johannes de Janua 26
 Bämmler, Hans 204
 Barbaro, Ermolao (Hermolaus Barbarus) 58, 90, 97, 102
 Barge, Hermann 108
 Bartholinus, Casparus 79, 98, 210
 Bartholinus, Casparus sen. 79
 Bartholinus, Thomas 79, 112, 196, 201
 Bartholomaeus Anglicus 28, 130, 214
 Bartholomaeus, Franciscus de Senis 32, 109
 Basch, O. 46
 Basileos (Nagy Szent Baszileiosz, Vazul) 184–187, 189–190, 192–193
 Basilius Valentinus 182, 186–187
 Baumgart, Peter 154–156, 173–174
 Baumgarten, Ludwig 208
 Bäumlner, Anne 116
 Beccaria, Augusto 30
 Bedae Venerabilis (Beda, Bede) 25, 28, 31
 Benedek, nursiai 17, 190
 Benedek, Thomas G. 122
 Benedetti, Alessandro 107
 Benivieni, Antonio 83
 Benzing, Josef 96
 Berends, Julius 45
 Berengario da Carpi 15, 44
 Berg, Alexander 107
 Bergsträsser, C. 137
 Berkovits Ilona 47
 Bernabeo, R. A. 100
 Bernal, John Desmond 150
 Bernardus Sylvestris 49
 Beroaldo, Filippo (Philipo Giovine) 101
 Berschin, W. 184
 Beurhusen, Friedrich 139
 Bilinski, B. 107
 Billanovich, G. 82
 Billroth, Theodor 110
 Birkenmejer, Alexander 140
 Bitschin, Konrad 134
 Blasius, Armengaudus (Armengaud Blasii, Ermengaud Blezin) 49, 206
 Boas, Marie 57, 146, 165
 Boccaccio, Giovanni 100
 Boelmer, Philip 74
 Boerhaave, Herman 66, 73
 Boese, Helmuth 207
 Boëthius (Anicius Manlius Severinus) 140, 179
 Bolgar, R. R. 27
 Bonifác, VIII. (pápa) 43
 Bónis György 14
 Bonitz, H. 75
 Bonner, Anthony 211
 Boos, H. 210
 Bosch, A. 98
 Bosco, Petrus de (Pierre Dubois) 178
 Bostoni, Alberto 179
 Bottoni, Dominicus 179
 Boudewinch, Michael 190
 Bourgey, L. 168
 Boyle, C. 37
 Boyle, Robert 205
 Böhner, Hans 144
 Bradey, M. A. 173
 Brambilla, Johann Alexander von 83, 107
 Brassavolus, Antonius Musa (Antonius Brassavola) 56, 178
 Braunfels-Esche, Sigrid 107
 Brissot, Pierre 86
 Brockelmann, Carl 37
 Broeckman, Wilhelm 48
 Brunfels, Otto 63
 Brunhölzi, J. 184
 Bruno, Giordano 46, 68, 149–150, 177

Brunschwyg, Hieronymus 73
Buck, August 73, 80–82, 84, 95–96, 132,
145, 175–176
Budé, Guillaume 106
Buonamici, Francesco 76
Burckhardt, Albrecht 110, 162
Burckhardt, Jacob 54

C

Caballus, Franciscus 179
Cabus 25
Caelius Aurelianus 106
Caesalpinus, Andreas 69
Caesarius, Joannes 200
Calov, Abraham 168
Calcar, Jan 64
Calvi, Marco Fabio 105
Camerarius, R. Joachim 89, 106, 153,
155, 157–158
Campanella, Tommaso 177
Campbell, D. 35, 37, 45–46
Camerus, Symphorianus (Symphorien
Champier) 35
Campologi, Emilio 111
Cantimpré, Thomas de 43, 207
Capelutti, Rolando 45
Capodivacca (Girolamo Capivaccio) 78, 98
Capparoni, Pietro 32
Cardano, Girolamo (Hieronimus
Cardanus) 69, 175–176
Carosi, A. 109
Carpentarius, Jacob (Carpentier) 179
Cassiodorus (Flavius Magnus Aurelius)
16, 28–30, 128–130, 185
Cassirer, Ernst 176–177
Castelli, Pietro 79
Cato Uticensis (Marcus Porcius) 119
Celsus, Aulus Cornelius 56, 85, 90, 106,
120, 191, 199, 200–201
Celtis (Conrad Pickel) 104, 200
Cenninus, Peter 201
Cesalpinus (Andrea Cesalpino) 164–165,
180
Channing, Johann 47
Chatelain, Émile 21
Chauliac, Guy de 38, 47
Chenu, Martial D. 141
Choulant, Ludwig 200
Christ, Guil 162

Chyträus, David 174
Cicero, Marcus Tullius 26, 85, 115, 119,
128, 134, 154, 189
Clagett, Marshall 77
Clark, Andrew 177
Clemen, J. 90
Clemens Alexandrinus 185
Cobban, Alan B. 20–21
Codronchi, Battista 190
Coiter, Volcher 89–90
Collimitius, Georgius (Tannstetter) 200
Columbus, Realdus 64, 69
Compostella, Petrus de 49
Conches, Wilhelm de 29, 129
Conring, Hermann 79, 80
Constantinus Africanus 29, 32, 33–37,
42, 48–49, 81, 135
Copenhaver, Brian P. 177
Copernicus, Nicolaus (Mikolaj Kopernik)
72, 95, 106–107, 177
Copho 32
Corbeill, Gilles de (Aegidius
Corboliensis) 40, 49, 203, 205–206
Cordus, Euricius 94
Cordus, Valerius 63, 94
Cornarius, Janus 90, 92, 105, 146
Corti, Matteo 86
Crescini, A. 79
Creutz, Robert 131
Crispus, Benedictus 200–202
Cunnigham, Alex 157
Curtius, Ernst Robert 86, 129
Cusanus, Nicolaus 142, 205
Cuspinianus (Johannes Spiesshaymer) 17,
104

Cs

Csapodi Csaba 200
Csapodiné Gárdonyi Klára 200

D

Damaskenos, Johannes 184
Daniel, A. 167, 168
Dannhauer, Johann Konrad 138
Daviil, Joanes 109
De Lacey, Philip 121
Debus, Allan G. 146
Deer, L. 74

Delalían, P. 99
 Demosthenes (Démosztthenész) 25
 Denifle, Heinrich 20–21, 41, 99, 136
 Denley, P. 80
 Descartes, René 92, 148, 175
 Despars, Jacques (Jacobus de Partibus) 106
 Dicks, D. R. 198
 Diepgen, Paul 191
 Dilg, Peter 49, 91, 94, 97, 196
 Dilthey, Wilhelm 154, 160
 Diocles (Dioklész, karisztoszi) 43
 Dionysios Periegetes (Dionüsziosz) 198
 Dioscorides (Dioszkoridész Pedaniosz) 17–18, 30, 48–49, 57, 62, 75, 85, 90, 94, 97, 102, 106, 198, 204
 Dittrich, Mauritz 107
 Doby, Tibor 146
 Dolch, Josef 130, 134
 Doletus, Stephanus 71
 Domandl, Sepp. 149
 Dörries, Mathias 192
 Driverius (Jeremias Drivere) 86
 Dulieu, Louis 15
 Duns Scotus, John 145, 170
 Durling, Richard J. 75, 98, 103, 105
 Dürer, Albrecht 160

E

Eatough, Gordon 208
 Eberhard, Stübler 91
 Eck, Johannes 105
 Edelstein, Ludwig 85
 Edwards, William 78, 168
 Elpidius 16
 Emden, Alfred Brotherston 14
 Empedocles (Empedoklész, agrigentumi) 197–198, 202
 Epicuros (Epikuros) 198
 Erasistratos (Eraszisztratosz, alexandriai) 43
 Erasmus, Desiderius (Erasmus von Rotterdam) 58, 75, 83, 88, 90, 118, 142, 151, 166
 Ernst, Maasz 198
 Erotianus 106
 Erpenius, Thomas d’Erp 112
 Estiennes, Henri 106
 Euclides (Euklidész) 86

Eudoxos (Eudoxosz, knidoszi) 198
 Eusebios de Caesarea (Euszébiosz) 185–186, 192
 Eustathios 190
 Eustachius, Bartholomaeus 65

F

Faber Stapulensis, Jacob (Jacques Lefèvre d’Etaples) 177
 Fabian, B. 208
 Fabricius, ab Aquapendente 65, 70
 Fallopius, Gabrielo (Gabriele Falloppio) 64–65, 89–90, 210
 Federici-Vescovini, G. 77
 Fehlman, H. R. 94
 Feller, Joacim Friedrich 163
 Ferdinánd, II. 77
 Fernel, Jean 61, 66, 69, 80, 92–93, 113, 147–148, 163, 169–170, 180
 Ferrariensis, Antonius (Antonio de Ferraris) 63, 82
 Feurlein, Jac. Wilhelm 164
 Fichtner, Gerhard 193
 Ficino, Gaguinus 178
 Ficino, Marsiglio 58, 62, 67, 82, 150, 176–177
 Fischer, Karl Dietrich 16, 27, 37
 Foligno, Gentile da 50, 106, 205
 Fournier, Michel 21
 Fracastoro, Girolamo 58, 66–68, 107, 208
 Franciscus Patricius (Francesco Patrizzi de Cherso) 176
 Franck, Georg 95
 Frati, Luigi 99
 French, Roger K. 76, 116
 Freud, Siegmund 73
 Friedenburg, Walter von 173
 Friedenwald, Heinrich 86
 Frigyes, II. 21, 38, 40, 43, 135
 Frigyes, III. 40
 Fuchs, Leonhard 63, 66, 91–92, 95, 97, 100, 155, 157–159, 209
 Fuchs, Robert 190
 Fulbertus, chartresi 16, 25
 Fulton, J. F. 208
 Fülöp Ágost 205
 Fülöp, Szép 206

G

Gabriel Asztrik 13, 24
Gaguinus, Robertus 178
Galenos (Galénosz, Klaudiosz) 15, 26, 30, 33–34, 36–37, 40–43, 45, 49, 55–57, 61–62, 64, 66, 70–71, 74–75, 78–80, 83–85, 87–92, 99, 105–106, 108–109, 115, 119–123, 126, 130, 135–138, 142–143, 147–148, 151, 154–160, 163, 168, 171, 180, 182, 184–191, 193, 196, 198, 206, 209
Galilei, Galileo 177, 180
Gallesti, C. G. 165
Garcia Ballester, Louis 121
Garcia, Diego 170
Garfano-Venosta, F. 77
Garin, Eugenio 40, 77, 82, 84, 101, 118, 177
Gätje, Helmut 42, 137
Gauthier, L. P. 110
Gaza, Theodor 149
Gergely pápa, IX. 21, 144
Gergely, Nazianzi Szt. 185, 190, 192, 202
Gergely, Nüsszai Szt. 185–186, 190
Gerhard, Johannes 183
Gerschdorf, Hans von 73
Gesner, Conrad 63, 94
Gherardi, Antonio 76
Gherardo, cremonai (Gherardus) 34, 37, 40, 46, 140
Ghini, Luca 85
Ghisalberti, F. 95
Gibson, S. 177
Gilbert, Neal W. 77, 116
Gilbert, William 93
Gilbertus, Anglicus 40
Gilson, Etienne 140
Giovanni, arezzoi (Giovanni d'Arezzo) 63, 82
Goddu, André 24
Goehl, Karl 27, 132
Goetz, Georg 46
Gohlke, Paul 154
Goldschmidt, E. Ph. 134
Goltz, Dietlinde 48
Goodspeed, J. 183
Gordon, Bernhard de 40, 208
Gorraeus, Joannes 106
Goupyl, Jean 209

Grabmann, Martin 40, 76, 141–142
Grafton, Anthony 118
Gratianus 22
Groll, D. P. 157
Grossmann, W. 173
Grundlach, Franz 93
Gruyter, Walter de 120
Guarino, Battista 56, 96, 101
Guido, arezzoi (Guido d'Arezzo) 27, 45, 132
Gundissalinus, Dominicus 29, 40, 130, 133
Gurlt, Ernst Julius 47
Günther, Kurt 88

H

Haage, Bernhard Dietrich 202, 204, 207
Hadrianus Imperator Caesar Traianus (Hadriánusz) 198
Haeser, Heinrich 100, 104
Hagenbut, Johannes 90
Hain, Wolfgang Hagen 41
Hajdu Helga 196
Hall, A. Rupert 150
Haller, Albrecht von 79, 96, 175
Haly Abbas 47–48
Hammerstein, Notker 132
Haren, M. 42
Harig, Georg 86, 150
Harth, D. 162
Harvey, William 65, 69–71, 116, 146, 164
Haskins, Charles Homer 37, 40
Hauschild, W. D. 190
Heidelberger, M. 170
Heitmann, Klaus 80
Heliodoros (Héliodórosz) 45, 198
Helius Eobanus Hessus 109
Helm, Jürgen 159
Helmont, Jan Baptista van 68, 205
Henrik, IV. 139
Henrik, VIII. 88, 159
Hensler, Ph. G. 104
Herding, Otto 96
Heribrand 16, 31
Hermes Trismegistos 68
Herophilos (Hérophilosz) 43
Herrlinger, Robert 89
Herzfeld, Maria 107

- Hesiodos (Hésziodosz) 197
 Heuberg, J. 115
 Hieronymus (Szt. Jeromos, egyházatyja) 189
 Hieronymus Arconatus 165
 Hieronymus Cardanus 134
 Hildanus, Guilhelmus Fabricius 74
 Hippokrates (Hippokratész) 30–31, 36, 49, 55–56, 64, 71–72, 79–80, 83–84, 87–88, 90–91, 95, 99, 102, 105–106, 115, 120, 123–127, 137, 142–143, 148, 156–157, 160, 163, 184, 186–187, 190, 196, 206, 209–210
 Hoff, H. E. 205
 Homeros (Homérosz) 106
 Honan, Niels 107
 Honoré, Étienne Barthélémy 91
 Hooykaas, Reyer 210
 Hopstock, Halfdan 107
 Horatius Flaccus, Quintus 124, 196, 199
 Hornung, Joh. 162
 Höltgen, Karl I. 209–210
 Hugo de Saint Victor 129, 133, 134
 Hugutio (Ugo da Pisa) 25
 Huillard-Bréholles, I. A. 41
 Huizinga, Johan 80
 Husner, Franz 134
 Hutten, Ulrich von 118
 Hünemörder, Christian 43
- I**
- Ibn al-Nafisz 69
 Ibn Ridwan (Abu-l-Hasan Ali ibn Ridwan) 37
 Imola, Giovanni da 82
 Irsay, Stephen d' (Irsay István) 74, 188
 Isaac Judaeus (Ishaq ibn Sulaiman al'Israeli) 34, 36
 Isidor, sevillai (Isidorus Hispalensis) 24–25, 28, 31, 129–130, 184, 203–204
- J**
- Jacobus Angeli 15
 Jaeger, Werner 184
 Jahrig, Georg 17
 Jankovits László 211
 János, XII. 22
 Jansen-Sieben, R. 46
 Januensis, Simon 49
- Janus Pannonius 101
 Jardine, Louis 118
 Joannitius (Hunain ibn Iszhák) 32, 34, 36
 Johannes von Seligenstadt 17
 John of Salisbury (Johannes Sarisberiensis) 122, 124, 200
 Jöcher, Christian Gottlieb 162, 164, 166
 Julianus Apostata (császár) 19
 Justinianus (császár) 123
- K**
- Kádár Zoltán 182–183, 186, 193, 198
 Kaeg, Werner 173
 Kalbfleisch, Karl 75, 135, 171
 Karcher, J. 210
 Károly, Nagy (Carolus Magnus) 16, 200
 Károly, V. 64
 Kecskeméti Gábor 211
 Keil, Gundolf 46, 48, 51, 74, 81, 84, 87, 97–98, 116, 131, 145
 Kelemen, Alexandriai 37, 185, 193
 Kelemen, VIII. 69, 164
 Kemenes Pál 138, 140
 Kepler, Johannes 69, 72
 Kessler, Eduard 82, 178
 Kestner, Christian Guilelmus 162
 Kestneri, P. 162
 Keynes, Geoffrey 88
 Kibre, Pearl 134
 Kietter, J. S. 137
 Kink, R. 110
 Klebs, Arnold C. 50, 207
 Kliengerl, Paul 205
 Knapp Éva 211
 Knauz Nándor 213–214
 Knowles, D. 135
 Koch, Josef 76, 131, 143
 Kollesch, Jutta 121, 136
 Köhler, H. 202
 Kölliker, A. 111
 Kraft, H. 184
 Kraftheim, Joannes Crato von 100
 Krag, Anders 150
 Krause, Carl 109
 Krautter, K. 101
 Kristeller, Paul Oscar 31, 34, 37, 74, 81–84, 98, 100–101, 117–118, 131–132, 140, 143, 145–146, 175–176, 178

Kudlien, Friedolf 44
Kulcsár Péter 150
Küchenmeister, Friedrich 108
Kühn, Carl Gottlob 45, 46, 121, 186–187
Kühnel, Harry 17

L

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus
182, 185, 189
Lain-Entralgo, P. 190
Lajos, XI. (császár) 178
Lakatos Imre 117
Lamola, Giovanni 56
Lanfranco (Lanfranchi da Milano) 46
Langlois, Charles Victor 178
Lardet, Pierre 164
Laurentianus, Laurentius 58
Laux, R. 25
Lawn, Brian 46
Leibniz, Gottfried Wilhelm 161, 163
Leinsle, U. G. 150
Leonardo da Vinci 57, 60, 107
Leoniceno, Niccolo (Giovanni Nicoló de
Louigo) 56, 58, 77, 83–84, 94, 97,
105, 149
Lesky, Erna 103
Lewis, G. 47
Libavius, Andreas 68, 139
Lichtenthaeler, Charles 84, 171
Lieber, Elinor 121, 122
Linacre, Thomas 56, 58, 87–88, 105
Linge, W. 46
Lohr, Charles H. 77, 164, 178–180
Lommatzsch, C. H. E. 191
Long, R. James 28, 130
Longoburgo, Bruno 45
Lonie, Iain M. 76, 116
Lucca, Ugo de (Hugo von Lucca) 45
Lucretius Carus, Titus 67, 198
Luther, Martin 42, 108, 150–151, 180
Lutz, Cora E. 49

M

Macarios (Makariosz) 192
Machir, Jacob ben 206
Magenbuch, Johannes 108–109
Magirus, Johannes 93, 210
Magyar László András 162

Magyary-Kossa Gyula 213
Mai, Angelo 201
Maior, Georgius 89
Malagola, C. 74
Malley, Charles Donald O' 86
Mályusz Elemér 14
Manardi, Giovanni 56, 79, 83, 94
Manlius 198
Marbod von Rennes 203
Marcellos, sidei 198
Marcellus Empiricus (Marcellus de
Bordeaux) 25
Marcus Aurelius (Antonius Augustus,
Marcus Annius Catilius Severus) 187,
198
Marcus, toledói 40
Maróth Miklós 41, 75, 135, 137
Martianus Capella 128
Martinez, A. M. 108
Massa, Niccolo 44
Massaria, Francesco 179
Maurer, Wilhelm 154
Maurus, Hrabanus 25, 31–32, 42–43, 131,
143, 202–203, 208, 212
Mayer, Anton L. 213
Mayer, Johannes 208
Mazarin, Jules 95
McKinney, Lorey C. 25, 44
Medici, Cosimo (Cosimo di Medici) 62
Medici, Lorenzo (Lorenzo di Medici) 62
Meier, F. 154, 155, 157
Melanchthon (Philipp Schwarzert) 42, 62,
100, 108, 118, 128, 134, 136–139,
144–145, 149–161, 174, 17–180, 189,
200, 210
Menini, Cesare 99
Mercuriale, Geronimo 66, 93, 105–106,
110–111
Merker, Karl-Friedrich 103
Mesterwaldt, Paul 178
Mesue, Johannes 75, 90, 106, 143
Meung, Odo v. (Odo Magdunensis) 203
Michaud-Quantin, Pierre 19
Migne, Jacques-Paul 184, 190–191, 193
Mikkeli, Heikki 168
Miksa, II. 77
Miller, Gerhard 145
Moeller, B. 74, 81, 116, 131
Moffet, Thomas 64
Molho, A. 77

Mondeville, Henri de 45, 47
 Mondino da Luzzi 43, 44–45, 99
 Montagnana, Bartolomeo 106
 Montalenti, G. 76
 Montanus (Giovanni Battista da Monte)
 65–66, 79, 100, 110
 Montesanto, G. 110
 Moreau, Joseph 177
 Morgagni, Giovanni Battista 83, 201
 Morgenstern, Arthur 208
 Morin, Georges 95
 Moritz, Friedrich 144
 Morris, C. 26
 Mossóczy Zakariás 214
 Muhally, I. P. 42, 136
 Musgrave, A. 117
 Müller, E. 29, 48, 129
 Müller, Konrad 161
 Müller, L. 137
 Münster, Ladislao 111

N

Näf, William 200
 Nakdisi, G. 21
 Náprági Demeter 214
 Nauck, Ernst Theodor 104, 133, 148
 Naudé, Gabriel 95
 Nauert, Charles G. 96, 176
 Nebenius, Conradus 93
 Neckam, Alexander 37
 Nemesius, emesai 44
 Németh Béla 193
 Némethy Sándor 214
 Néro 198
 Nicandros (Nikandrosz, kolophóni)
 197–198, 203
 Niccolo da Reggio 45
 Nicolaus Salernitanus 49
 Nicole, Pierre 105
 Nifo, Agostino 77
 Nizzolini (Mario Nizolius) 137
 Norden, Edward 121
 Norpoth, Leo 75, 143
 Norwin, W. 89, 172
 Numenius (Numéniosz, héraikleai) 197,
 198
 Nutton, Vivian 121, 136–137, 146, 157

O

Oberman, H. A. 173
 Ockham, William 145
 Oddi, Marco degli 111
 Olschki, Leonardo 85, 95–96
 Oreibaseios (Oreibasziusz, Oribasios),
 pergamoni 19, 25, 48, 188, 190
 Origenes (Origenész) 25, 185, 191
 Ottoson, Per-Gunnar 75, 131
 Overbeck, F. 183
 Overfield, J. H. 145
 Ovidius Naso, Publius 198, 203

P

Paetow, P. 143
 Pagallo, G. F. 81
 Pagel, Walter 116, 147
 Pál (apostol) 150
 Pál, III. (pápa) 179
 Palladius, Szt. 106
 Palma, Georg 89
 Pantainos 185
 Papias (Papias Hierapolitos) 25
 Paracelsus (Theophrastus Bombastus von
 Hohenheim) 60, 68, 71–73, 150, 177,
 203
 Paré, Ambroise (Ambrosius Paraeus) 73
 Parmenides (Parmenidész) 77, 150, 197
 Paulos, aiginai (Paulos de Aigina) 19
 Paulsen, Friedrich 147
 Pázmány Péter 189
 Pécsi Ferenc 214
 Peitz, R. 40, 84
 Perdiccas (Perdikkasz, király) 125
 Perrenon, Ernst 45
 Pesti Mihály 214
 Petersen, Peter 78, 138–139, 147,
 154–155, 162, 164, 166–168
 Petrarca (Francesco Petrarco) 49, 50, 58,
 81, 115, 122
 Petrus Cenninius 200
 Petrus de Dacia 213
 Petrus Francus 73
 Petrus Hispanus (XXI. János pápa) 27,
 34, 38–39, 42, 136, 141, 154
 Peucer, Kaspar 100, 159
 Phares, Simon de 24
 Pheidias (Pheidiász) 125

Philagrios 19
 Philaretos (Philarétosz) 104
 Philoponos, Joannes 147, 169, 184–187
 Pico della Mirandola, Giovanni (Joannes Picus Mirandulanus) 60–61, 68, 94, 100, 149–150, 163, 170, 176–177
 Pico della Mirandola, Gianfrancesco 76–77
 Pitz, E. 156, 173
 Platearius, Johannes 49
 Platon (Platón) 28, 62, 77, 82, 120, 133, 138, 148–149, 155, 157, 160, 171, 187, 189
 Platter, Felix (Platerus) 60, 93–94, 209, 210
 Plautus, Titus Maccius 199
 Plinius Secundus, Caius (maior) id. Plinius 25, 49, 57, 85, 90, 97, 106, 119, 199, 201, 204
 Plotinos (Plotinosz) 169
 Plutarchos (Plutarkhosz) 197
 Pogius, florenzi (Poggio Bracciolini) 103
 Pollux, Julius 65, 106
 Polybos (Polübosz) 125
 Pomponazzi, Pietro 150, 170, 179
 Pomponius Mela 200
 Poppi, Alessandro 75
 Porphyrios Tyrius (Porphüriosz) 41, 137, 169
 Porta, Giovanni Baptista della 69
 Poseidonios 193
 Powicke, Frederick Maurice 14
 Pozzo, Ricardo 155, 156
 Prantl, Carl 138, 154
 Praxagoras (Praxagorász, kósi) 43
 Prinz, Walter 107
 Proclos Diadochos (Próklosz) 169
 Propertius (Sextus Aurelius Propertius) 101
 Protagoras (Protagórasz) 198
 Prowe, Leopold 107
 Pseudo-Galenos (Pszeudo-Galenos) 45
 Pseudo-Soranos (Pszeudo-Szóranosz) 45
 Ptolemaios (Ptolemaiosz Klaudiosz) 86
 Puschmann, Theodor 110
 Putscher, Marielene 107
 Pytheas (Pütheász) 125

Q

Quintilianus, Marcus Fabius 154

R

Rabelais, François 56, 58, 71, 83
 Radcliff-Umstead, D. 21
 Radó Polikárp 213–214
 Ramus, Petrus (Pierre de la Ramée) 103, 137–139, 209, 210
 Randall jr., John Rashdal 84, 86, 116
 Rashdall, Hastings 14, 20, 37, 80
 Recktenwald, Heinrich 162
 Reeds, V. 86
 Reinhard, W. 80, 145, 154, 173
 Renzi, Salvatore de 204
 Rényi Alfréd 182
 Rescher, N. 137
 Reuchlin, Johannes 118
 Rhazes (Rházész Rázi, Abu Bekr ar-Rázi) 15, 27, 37–38, 40, 47, 79, 89, 106, 108, 140, 205, 207
 Rhodius 95
 Ricci, P. Guillelmeux 50, 122
 Richelieu, Armand-Jean du Plessis 95
 Richer, reimsi 31
 Ricoletto, verniai (Ricoletto de Vernia) 63
 Ridder-Symoens, Hilde de 112
 Riddle, J. M. 48
 Riolanus, Joannes (Jean Riolan) 70
 Ritoók Zsigmond 186
 Ritter, Gerhard 145
 Rivius (Hermann Ryff) 96
 Rivius, Gualtherius 94
 Robert, normandiai 204
 Rogerius, Frugardi 27, 45, 97, 98
 Rolandus Cremonensis 46
 Rómer Flóris 214
 Rondeletius, Guglielmus 93
 Rosarius 95
 Rose, T. Walentin 202
 Rosenbaum, J. 104
 Rossellinus 193
 Roth, Moritz 85
 Rothmann, Ralf 51
 Roths Schuh, Karl Eduard 92, 148
 Rudolf, Reiner 51
 Rufus Festus Aviensus 198
 Rufus, ephesosi 106
 Russo, Ernesto 84
 Rüegg, Walter 134

S

- Saliceto, Guglielmo 45, 46
Salutati, Coluccio 63, 77, 81, 128
Sareshel, Alfred de (Anglicus) 40, 141
Sarti, Mauro 46
Sauerbruch, Ernst Ferdinand 103
Saunders, C. M. 86
Scaliger, Julius Caesar 83, 102
Scarborough, John 179
Schedel, Hartmann 134, 146
Schegk, Jacob (Jacobus Schenckius) 138, 163–164, 172, 180
Scheibler, Heinz 150
Schelhammer, Günther Christoph 79
Schelhorn, Johann Georg 108
Schiller, Joachim 104
Schipperges, Heinrich 27, 29, 37, 39–40, 140, 190, 206
Schmid Schwarzenberg, F. X. 162
Schmitt, Charles B. 74–78, 84, 109, 116, 140, 149, 164, 167–169, 177–178
Schmitt, Wolfram 39, 51
Schmitz, Rudolf 87
Schneider, Detlev 33, 108
Schnidling, A. 172–173
Schöner, E. 186
Schöner, Johann 205
Schulte, H. K. 134
Schultheisz Emil 13, 23, 29, 49–51, 74, 81, 90, 94, 103, 105, 146, 149, 170, 186, 200, 202, 204–206, 212–213
Schumacher, Joseph 74, 120, 126
Schück, Herbert 213
Schwarz, Ignaz 103
Scott, E. J. L. 207
Scotus, Michael 40, 142
Scribonius Largus 95, 106, 190, 199
Seidler, Eduard 51, 169
Seifert, Arno 80, 173
Seneca (Lucius Annaeus) 28, 94, 154, 189
Seppert, H. 41
Seraphion, antiokhiai 90
Serenus, Quintus Sammonicus 25, 106, 199–202
Servetus, Michael 69
Setzer, Johan 91
Sextus Placitus 25, 30
Seymour, M. C. 28, 130
Sezgin, Fuad (Fuat) 37, 47
Sharratt, P. 210
Shehaby, Nabil 42, 137, 140
Sherrington, sir Charles 92
Siegel, Rudolf E. 187
Sigerist, Henry Ernst 45, 146
Silvaticus, Mattheus 90
Simone Simoni 79
Siraisi, Nancy G. 108
Socrates (Szókratész) 115
Southern, R. W. 26
Spalatin, Georg 153
Sparn, W. 178
Sperling, Otto 95
Speusipus 28
Speyer, Walther von 197
Spicker, S. F. 74, 117
Spink, M. S. 47
Spitz, Lewis W. 173
Stainpeis, Martin 75, 102–106, 143, 201
Stannard, Jerry 94, 201
Stegmann, Arnold 193
Stengel, Lucas 79
Stoffregen, M. 31
Stoll, Klemens 103
Strabo, Walahfried 203–204
Strasser, M. W. 21
Strickland, Gibson 99
Struever, Nancy 164
Sturm, Johann 172, 173
Sudhoff, Karl 16, 37, 43, 46, 50, 143, 177, 204–207
Sylvius, Jacobus (Jacques Dubois-Sylvius) 64, 73, 87, 95, 99, 140, 200, 209
Symeon, mezopotámiai 192
Symplificios (Szimplikiosz) 197

Sz

- Szabó Árpád 182, 183
Szabolcsi Bence 166
Szepesi Zsuzsanna 214

T

- Tacitus 62
Tagliacozzi, Casparo 74
Talbot, Charles 99, 213
Tardy Lajos 105

Taurellus, Nicolaus (Oechslein) 161–165, 172, 180
 Tedeschi, J. A. 77
 Telle, Joachim 39
 Temkin, Owsei 75, 120, 135, 171
 Terentianus Maurus 196, 198
 Terentius Afer, Publius 103
 Tertullianus, Quintus Septimius Florens 128, 188
 Thaddeus Florentinus 44
 Thalley, C. D. O' 85
 Theoderic, Iuccai 46
 Theoderik (gót király) 16
 Theodorus Priscianus (Nagy I. Theodorus császár) 25, 146
 Theodosius 30
 Theophilus Protospatharius (Theophülosz) 104, 205
 Theophrastus (Theophrasztosz) 85, 102, 156
 Thessalos (Thesszalosz) 123
 Thiessen, S. 170
 Thorbecke, Arnold 132, 135
 Thorndike, Lynn 28, 205, 207
 Tichtel, Johann 17
 Timaios 77, 150, 156, 193
 Todd, R. B. 184
 Tomitanus, Bernhardinus 166, 167
 Torre, Marcus Antonius della 82, 107
 Trallianus, Alexander de 17
 Trapezuntius, Georgius 138
 Trapolinus, Petrus 107
 Trincavelli, Vittore 179
 Trusen, W. 74, 81, 116
 Trusianus, Petrus (Pietro Torrigiano de Torrigiani) 26
 Tsouyopoulos, Nelly 147, 169
 Tüskés Tibor 211

U

Ueberweg, Friedrich 191
 Ullman, Manfred 33, 37
 Ullrich, J. W. 201
 Urso, calabriai 32, 42–43, 131, 143

V

Vadianus (Joachim von Watt) 104, 200
 Valentinus, Petrus Pomparius 39
 Valla, Giorgio 58, 65, 87

Valla, Lorenzo 61, 137, 139, 150, 154, 162
 Vangensten, Ove Conrad Langaard 107
 Varro, Marcus Terentius 25, 28, 128
 Vásárhelyi Judit 214
 Vasold, Manfred 50, 105
 Vasoli, Cesare 116
 Verger, J. 21
 Vergilius Maro, Publius 189, 198, 203
 Vermeer, H. J. 51
 Vernio, Nicoletto 82
 Veronese (Giovanni Battista Guarino) 101
 Vesalius, Andreas 15, 38, 57–58, 63–66, 73, 79, 85–88, 91–93, 95, 105, 157–159, 180
 Vida Tivadar 214
 Villanovanus, Arnaldus 162, 204
 Vilmos, hódító 204
 Vilmos, II. 204
 Vince, beauvaisi Szent 24
 Vindicianus 16, 25
 Virchow, Rudolf 73
 Vitelli, Cornelio 25
 Vives, Juan Louis 96, 158–159
 Vollgast, S. 170
 Vossen, Paul 197
 Vulpius 201

W

Wack, M. 36
 Wallner, B. 47
 Walsh, James 44
 Walter, G. 45
 Wankmüller, Armin 112
 Wasznik, J. H. 188
 Wear, Andrew 76, 116
 Weigle, F. 109
 Weil, E. 170
 Weissenborn, Johann C. H. 89, 111
 Weisser, Ursula 27, 33, 37, 108
 Wenkebach, Ernst 121
 Werlin, J. 211
 Weyer, Heinrich 144
 Weyer, Johannes (Wierus) 60
 Wightman, P. D. William 79, 83, 100, 116
 Winder, Marianne 147
 Wohlfahrt, Paul 88
 Wolsley, Thomas (kardinalis) 88

Wolter, H. 76
Wöhrle, Gerhard 208
Wuttke, Walter 95

X

Xenophanes (Xenophanész) 197

Y

Yates, Francis Amelie 211

Z

Zabarello, Jacopo 77–78, 138, 161,
165–169, 172
Zamorensis, Rodericus 24
Zancari, Alberto (Albertus Bononiensis)
99, 100
Zdekauer, L. 109
Zeck, Ernst 178
Zwinger, Jakob 93
Zwinger, Theodor 93, 209, 210

Zs

Zsigmond (császár, magyar király) 51,
206, 211–212

A SZERZŐNEK A KÖTET TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT NAGYOBB IDEGEN NYELVŰ PUBLIKÁCIÓI

- Giovanni Pico della Mirandolas Bedeutung für die Medizin. In: L'Opera e il pensiero di Giovanni Pico della Mirandola nella Storia dell'Umanesimo. Firenze, 1965. Convegno Internazionale. Comunicazioni. pp. 405–411. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 143–146. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 101–106. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Die Bedeutung der Philosophie des Giovanni Pico della Mirandola für die paracelsische Medizin. In: Festschrift 16. Paracelsustag. Internationale Paracelsus-Gesellschaft am 24. u. 25. September 1966 zu Salzburg zum 425. Todestag von Paracelsus. Salzburg, 1966. pp. 84–89. – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 107–112. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- L'influenza dell'umanesimo italiano sulla medicina dell'Europa centrale. In: Convegno internazionale su „Il pensiero de rinascimento e il tempo nostro”, Montepulciano 1968. pp. 127–141.
- Spätmittelalterliche Medizin in Ungarn. (Medieval Medicine in Hungary). In: Proceedings of the XXIII International Congress of the History of Medicine. London 2–9 September 1972. Vol. 2. London, 1974. pp. 1048–1051. – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 44–48. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Ein ungarischer Humanist Johannes Zsámboky (Sambucus) und seine Beziehungen zu einigen seiner deutschen Freunde. In: Acta XXX. Congrès International d'Histoire de la Médecine. Düsseldorf 31. 8. – 5. 9. 1986. Düsseldorf, 1986. pp. 441–443. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 163–166. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben:

- Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 96–100. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Die Praxis des altgriechischen Arztes. = Hippokrates 29 (1958) No. 14. pp. 463–466.
- Der Arzt im alten Griechenland. = Urania 5 (1958) No. 10. pp. 382–384.
- Gedruckte liturgische Bücher als medizinhistorische Quellen. = Janus 48 (1959) Hefte 1–2. pp. 48–52. – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 235–239. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Die Pythischen Thermen. = Zeitschrift für angewandte Bäder- und Klimahelkunde 6 (1959) No. 4. pp. 395–400.
- Das berühmte Buch: Juan Huartes Examen de Ingenios. = Neue Zeitschrift für ärztliche Fortbildung 48 (1959) No. 8. p. 69.
- Juan Huartes Prüfung der Köpfe zu den Wissenschaften. = Zeitschrift für ärztliche Fortbildung 2 (1959) No. 22. pp. 1447–1449. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 133–137. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 63–68. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Ein spätmittelalterliches medizinisches Handschriftenfragment. = Archiv für Kulturgeschichte 42 (1960) No. 2. pp. 231–238. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 23–31. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.)
- Betätigten sich Ärztinnen im antiken Rom? = Ärztliche Sammelblätter 49 (1960) No. 7. pp. 257–259.
- Joannes Antonius Cassoviensis, Humanist und Arzt des Erasmus. = Gesnerus 17 (1960) No. 17. pp. 117–123. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 159–162. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 57–62. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Über die Werke des Albicus. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen medizinischen Handschriftenkunde. = Janus 49 (1960) Heft 4. pp. 221–234. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 33–42. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst.

- Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 11–22. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Colcodei seu liber de peste des Bartholomaeus Squarcialupis de Plumbino. = Sudhoffs Archiv 44 (1960) Heft 4. pp. 334–341. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 53–57. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*) – Kötetben: Schultheisz, Emil: *Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente.* Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 29–35. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Badehygiene und Geomedizin in den Werken des Albicus. = *Zeitschrift für angewandte Bäder- und Klimaheilkunde* 7 (1960) No. 4. pp. 473–480. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 43–46. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*)
- Beitrag zur Pestliteratur des Spätmittelalters. = *Centaurus* 1961. Vol. 7. No. 2. pp. 213–219. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 47–51. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*) – Kötetben: Schultheisz, Emil: *Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente.* Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 23–28. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Antonius Gazius und die humanistische Medizin. = *Medizinische Monatschrift* 15 (1961) Heft 3. pp. 179–182. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 127–132. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*) – Kötetben: Schultheisz, Emil: *Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente.* Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 69–75. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Sigismundus Albicus, *Regimen hominis seu vetularius.* = *Neue Zeitschrift für ärztliche Fortbildung* 50 (1961) No. 11. pp. 846–852.
- Über das Antidotarium des Bartholomaeus Squarcialupis de Plumbino. = *Zeitschrift für Geschichte der Pharmazie* 13 (1961) No. 4. pp. 28–36.; 14 (1962) No. 1. pp. 7–10. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 59–63. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*)
- Joachim von Watt, ein medizinischer Humanist der Renaissance. = *Ärztliche Sammelblätter* 51 (1962) Heft 6. pp. 222–224. – Újraközölve: Schultheisz Emil: *Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról.* Bp., 1997. SOMKL. pp. 139–142. (*Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.*)

- tionones de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 76–81. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Ein Vorkämpfer der Hygienischen Lebensführung. = Ärztliche Sammelblätter 52 (1963) No. 4. pp. 147–148.
- Beitrag zur Literaturgeschichte der Balneologie. Eine bibliographische Auswahl. = Zeitschrift für angewandte Bäder- und Klimaheilkunde 10 (1963) No. 6. pp. 682–696. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 197–202. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.)
- Medici Italiani in Ungheria fino al 1512. Testo italiano a cura di Ludovico Tardy (N.d.R.) = L'Arcispedale S. Anna di Ferrara Vol. XIII. (1965) Fasc. 1§ pp. 95–102. – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 203–209. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- A short history of epidemics in Hungary until the great cholera epidemic of 1831. Társszerző: Tardy Lajos. = Centaurus (1966) Vol. 11. No. 4. pp. 279–301. és klny.: Copenhagen, 1966. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 203–218. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.)
- Zur Geschichte des medizinischen Unterrichts in Ungarn vom frühen Mittelalter bis 1769. = Clio Medica 6 (1971) Heft 1. pp. 41–48. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 177–183. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.) – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 113–120. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)
- Paracelsus – Forschung heute. = Salzburger Beiträge zur Paracelsusforschung. Folge 15 (1977) pp. 16–27.
- Medizinische Ausbildung in Ungarn im Spätmittelalter und in der Renaissance. = Paracelsusbrief, 6. Folge, Nov. (1979) pp. 2–16.
- The beginning of quantification in physiology. = Clio Medica 17 (1980) No. 4. pp. 193–197. – Újraközölve: Schultheisz Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Bp., 1997. SOMKL. pp. 65–69. (Communicationes de Historia Artis Medicinae – Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 21.)
- Die Bedeutung Avicennas in der Entwicklung der spätmittelalterlichen europäischen Medizin. = Westf. Medizinische Wochenschrift 74 (1980) No. 10. pp. 21–26.

Zur Geschichte der medizinischen Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn. + Adatok Ausztria és Magyarország medicinájának történetéhez. = Österreichische Krankenhaus-Zeitung 32 (1991) pp. 47–52. – Kötetben: Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. MATI. pp. 223–228. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)